

- [אהל עראי](#)
- [פתיחת כלים](#)
- [גרם כיבוי](#)
- [הוצאת מפתח העשוי כתכשיט](#)

הרב מרדכי וויליג
ראש ישיבה
ראש הכולל העליון ע"ש וקסנר

הערות במלאכת שבת (ב) [*]

אהל עראי

א. גרסינן (קכה:): הכל מודים שאין עושין אהל עראי בתחלה וכו' וחכ"א מוסיפין בשבת. ופרש"י, לפרוס מחצלת על ד' מחיצות או על ד' קונדיסין להיות צל לאהל מן החמה. ודוקא גג אבל מחיצה לאו אהל הוא ושרי לפורסה לצניעות (עירובין צד.). ובתוס' (ד"ה הכל) הוכיחו מעירובין (מד.), דמחיצה המועלת להיתר, כדופן שלישיית דסוכה, אסור. ולרש"י יש לדחות, כהק"נ (ס"ק ק'), דכי עביד דופן שלישי משוי ליה אהל, היינו הסכך שהוא בגג הסוכה, אבל מחיצה בלא גג אף בדופן מתרת לא מיקרי אהל. וז"ל המרדכי (סי' שי"א):

בחדר שהיה ישן בו מהר"ם היו בו ספרים ובכל לילה היה עושה מחיצה עשרה טפחים בפני הספרים לפי שלפעמים היה משתין בלילה. ובכל ע"ש היה עושה מחיצה מבעוד יום, והיה כורך המחיצה לצד מעלה ומניחה על המוט ומשייר בה רוחב טפח, ובליל שבת פושטה למטה.

ובבה"ל (שטו:א ד"ה שהיה) כתב דהתו"ש הקשה, דבטפח למעלה לא חשיב עדיין מחיצה כלל, דאין קרוי מחיצה רק בעשרה. אבל בפמ"ג (א"א סק"ג) כתב דע"כ בכל גווני מותר. וההכרח הוא, דרוחב טפח אינו מחיצה ע"פ דין, דצריך ד' טפחים, ומדמהני תוספת על רוחב טפח, ה"ה על גובה טפח שרחוק ט' טפחים מהקרקע, אף דכל שרחוק ג' טפחים מהקרקע אינו מחיצה ע"פ דין, וכמש"ש (מ"ז סק"א). ויש לדחות, דמצינו מחיצה פחותה מרוחב ד' טפחים, כבלחי למ"ד משום מחיצה. וא"כ י"ל דמחיצת טפח מהני להשתין מאחוריה בפני הספרים, ולכן מותר להוסיף עליו, משא"כ ברחוק ט' טפחים מן הקרקע, דאינו כלום ע"פ דין.

אמנם בבה"ל (פז:ג ד"ה מותר) מצריך ד' טפחים, וכהפמ"ג, אך מסברא י"ל דד' טפחים הוא שיעור מיוחד למחיצת שבת, ולהשתין די בטפח. ובמ"ז (סק"א) צדד דמותר להשתין מאחורי מחיצה שרחבה טפח, ולכן מותר להוסיף רוחב, ולא דמי לתוספת על דופן ג' דסוכה עד לז' טפחים, דאסור, וכמש"כ הר"ן, דשם היה פסול ומחדש הכשר סוכה, וכאן היה היתר ורק מוסיף עליו. ולפ"ז הקשה על המרדכי, דטפח גובה רחוק ט' טפחים מהקרקע אינו מתיר כלום, ולמה מותר לפושטה למטה.

ונראה, דבאמת זה אסור, והמרדכי לא התיר דבר זה, דמהר"ם היה משייר רוחב טפח בגובה י', ומותר להוסיף עליו מפני שכבר היה מותר להשתין מאחורי טפח זה, וכנ"ל. ובנוסף לזה כרך מחיצה על המוט, מפני שהיה קל יותר לפושטה למטה מאשר להוסיף על הרוחב טפח עד לצד האחר של החדר, אבל לא היה טפח גובה מתחת למוט, ונידון כתוספת בגלל הרוחב טפח בצד, ולא בגלל המוט. והא דמותר לפושטה למטה, אף דמסברא אסור להוסיף מן הצד האחר, וכמש"כ בשמירת שבת כהלכתה (פכ"ד הע' כ"ד), דחלק ממה שפושט למטה נוגע בטפח רוחב שקיים מכבר, וכל מה שפושט למטה נידון כהמשך לזה, ונידון כמוסיף על מחיצה מתרת מצד המחיצה, דמותר.

והנהגה במ"ב (סק"י) כתב שיטת המג"א, דאם הספרים מכוסים לגמרי ע"י המחיצה, לא חשיב מחיצה המתרת,

דמהני מדין כיסוי בעלמא, ומותר לעשותה מתחלה. ובשה"צ (ס"ק י"ג) פירש כן שיטת הרמב"ם (הל' יו"ט ד:ד), דעושה מחיצה בינו לבין הנר כדי להתיר תשמיש, וקשה דמחיצה המתרת היא, אע"כ דמהני מדין כיסוי, וכהמג"א.

וצ"ע, דהרמב"ם (הל' שבת כב:כט) סובר דכל מחיצת עראי אסור מתחלה, אף כשאינה מתרת, וכמש"כ המ"ב בעצמו (ס"ק ל"ט ושעה"צ ס"ק מ"ז). ולגבי ראיית רש"י מעירובין (צד). הנ"ל, י"ל דמיירי בנפל רק חלק מהמחיצה שבין ב' חצרות, והתירו להוסיף על מה שנשאר. ולרש"י והרמב"ם אין חילוק בין מחיצה המתרת למחיצה שהיא לצניעות בעלמא, דלרש"י בשניהם מותר, שפירש לשון הגמ' (שם), נפל גודא דביני ביני, שנפל לגמרי. ולהרמב"ם בשניהם אסור, ונפל רק חלק מהמחיצה יותר מ' אמות, ומותר להוסיף מחיצה עראית, וכדין אהל עראי.

ולפ"ז צ"ל דביו"ט התירו, לעשות מחיצת עראי מדין מכשירין, וכמ"מ (שם), וכנראה התירו רק איסור דרבנן, ולא כיבוי דאורייתא. וא"כ אין שום ראייה לדברי המג"א משיטת הרמב"ם, ודלא כשעה"צ (ס"ק י"ג, הנ"ל). ולכאורה מסברא נראה כהרמב"ם בזה, דלא מצינו חילוק בבונה דאורייתא בין גג למחיצה. ולרש"י ותוס"צ ב"ב, למה מחיצה קל יותר מגג. ובפנ"י (סוכה טז:) פירש דבנין ר"ל קבוע שמתקיים לימים רבים, ובמחיצה כל שאינו לימים רבים פטור. אבל באהל כה"ג חייב, כיון דדרך אהל בכך, ועי' פמ"ג (א"א סק"א) שחייב בח' ימים.

ועי' ספר ל"ט מלאכות (הע' c13) שבגמ' (קב:): מוכח דשיעור קבע במלאכת בונה תלוי בשאלה האם דרכו בכך. וכ"נ במקור הדין ברשב"א (קטו:), עי' בה"ל ש"מ:ד ד"ה במשקין), דכל שדרך בנ"א לכתוב בהן דברים שאינן עשויין לקיימן לעולם אלא זמן אחד, כספרי הזכרונות וכיו"ב, מלאכת מחשבת היא וחייב, אף דפסול לס"ת דבעינן דבר המתקיים לעולם.

ועפ"ז כתב הפנ"י, דמחיצת עראי, דלא נעשה כלל לשם קיום אלא לפי שעה דרך עראי בעלמא הוי תרתי לגריעותא ומותר. ונראה דכונתו היא שזה רחוק ב' מדרגות ממחיצה קבועה דאורייתא דבעינן ימים רבים. אבל באהל, דעיקר חיובו בדרך עראי לגבי בנין, כל' דחייב בח' ימים, אסור מדרבנן בכל ענין, דהוי חדא לגריעותא, כל' דרחוק רק מדריגה אחת מחיוב דאורייתא. והרמב"ם לא חילק כן, וכנ"ל.

ובדין תוספת, כתב רש"י (עירובין מד:), דתוספת עראי על האהל מותר, ומזה נראה דאף דהאהל עצמו קבוע, כל שהתוספת עראית מותר, ובחיי אדם (כלל ל"ט ס"ה) כתב דאסור, וצ"ע.

ב. ונראה, דלרש"י יתכן דגג ומחיצה שוים, כלהרמב"ם, אלא שלהרמב"ם שניהם אסורים, ולרש"י שניהם מותרים, ואין איסור אהל עראי אא"כ עשה מחיצות וגג, דהנה בתוס' (לו: ד"ה וב"ה) כתבו, דכי אסרו חכמים אהל עראי ה"מ כשעושה דפנות תחילה ואח"כ הכיסוי, אבל בדפנות שכבר עשויות, לא אסרו ליתן גג על גבן, כקדירה ע"ג כירה. ולרש"י נראה דהדין כן אף בגג לשם צל, שכתב (קלח:): שבכובע טפח אין איסור אהל, אף שנעשה לצל.

אך קשה מרש"י (קכה: הנ"ל), שאסור לפרוס מחצלת על ד' קונדיסים להיות לצל. ואולי י"ל דלענין זה קונדיסין דינים כמחיצות. וכ"נ ברשב"א (קלח:), דגוד פורסין אותו ע"ג קונדיסין, ונידון כעושה גם מחיצותיה עכשיו (סוף קלח:), ולכן אסור כשמשמשים תחתיו. וזוהי כונת החזו"א (ס"ל נ"ב סק"א ד"ה קל"ח) בשיטת הרשב"א, וכמש"כ בספר עמק מלאכה (ס"ט ט' סק"א). וזהו דלא כשעה"צ (סק"א) שהוכיח מרש"י (הנ"ל) דלשם צל אסור בלי מחיצות.

וכ"כ באבנ"ז (ס"י רכ"ב) דכשאין מחיצות אין איסור אהל עראי אף לשם צל. ובגמ' (עירובין קב.) אסרו רק כשיש מחיצות מערב שבת, ובזה אסרו לשם צל. וכ"נ בריטב"א (שם), דכשאין מחיצות כלל ה"ז מותר. ובבה"ל (סע' ג' ד"ה מטות) כתב דאסור לכו"ע, וצ"ע. ובמ"ב (סק"כ) אסר בלי מחיצות גם בעשאו כדי שיהיה ראוי להשתמש תחתיו, ואינו לשם צל, וכפירושו ברשב"א (בבה"ל שם). ולמשכ"ל הרשב"א אסר רק כשעשה קונדיסין או כשהיו מחיצות מע"ש.

והנה לפי הבנת שעה"צ ברש"י (קכה:), דבלשם צל גג בלי מחיצות אסור, צ"ע למה אין איסור אהל בכובע, וכרש"י (קלח:): הנ"ל. וי"ל, דעי"ש בגמ', אלא מעתה שרכיב בגלימא טפח ה"נ דאסור, הרי פשוט דמותר. וע"כ ה"ט, דגדר אהל הוא גג שמתקיים מאליו, אבל כאן, שהניחו על ראשו והרחיקה להלן מראשו טפח, וכפרש"י, הוי טפח זה קיים רק ע"י שמחזיקו בידו, ומותר. וס"ל לרש"י, דראשו שוה לידיו, וכובע קשה כבגד רך, וכל שבלי גופו לא היה האהל קיים, מותר.

והתוס' (שם) חילקו בגמ', לענין אהל, בין כובע דמהדק, דאינו נכפף ונראה כעין אהל ואסור, לבגד, דנכפף,

דמותר. והקשה הריטב"א דהא עושין אהלים מדבר רך. ונראה דלק"מ, דהתוס' מיירי רק כשהאהל מתקיים רק ע"י ראשו או ידיו, ובזה חילקו בין קשה לרך, דלדבר קשה יש קיום בפ"ע, אף דלולא ראשו או ידיו היה מונח על הארץ ושם אינו אהל. אבל בעומד בפ"ע פשוט דאף דנעשה מדבר רך אסור, וכאהל ממש. ובשש"כ (פכ"ד הע' כ"א) כתב בשם הגרשז"א, בהא דאסור לפתוח מטריה [כבה"ל (סע' ח' ד"ה טפח) דבשלנו יש היתר דכסא טרסקל (סע' ה'), אבל הוא אסור משום גדר, וכשש"כ (סט"ו)], והרי הוא אוהזה בידו, וז"ל, דמטריה היא אהל מצד עצמה, אשר גם אפשר לאחוז בה ולהעבירה ממקום למקום, משא"כ כבה"ג דרק ע"י האחיזה ביד נעשה אהל, עכ"ל. ואולי כונתו כנ"ל בפירוש דברי התוס' (קלח:), דמטריה ככובע, דאינו רק כבגד, או דנקשר ברצועות ונעשה הדוק וכבה"ל (שם), ולכן אסור אף שאחוזו בידו, דומיא דכובע לתוס', דאסור מה"ט אף דאחוזו בראשו.

והנה בבה"ל (סע' ג' הנ"ל) כתב ראית הגר"א דבלי מחיצות מותר, דאל"כ אף מלמעלה למטה יהא אסור, ומפורש בגמ' (ביצה לב:) ושו"ע (שם) דמותר. והקשה בחזו"א (שם ססק"ט), דע"כ אחיזת דף ביד לא מיקרי אהל, וכמשכ"ל (סק"ב) ע"פ הגמ' (מג:), במחצלת שפורסין עליהם, ובגמ' (קלח:), אסרו רק כמונח על ראשו, דהוי כמונח על עמודים.

ולגרא"א י"ל, דרק בדבר רך מותר כשמחזיקו בידיו, וכ"ה בגמ' (מג:), דסתם מחצלת רכה היא [שלא כמחצלת של קנים, כמתני' סוכה (יט:)] ורש"י שם]. אבל בדבר קשה אין את ההיתר הזה, ואעפ"כ התירו מדורת עצים קשים מלמעלה למטה, וע"כ דאין אסור בלי מחיצות ולבה"ל דהתירו רק שלא לשם צל, עכצ"ל דבגמ' (מג:), דהוי לשם צל, יש היתר אחר, דהיינו שמחזיק דבר רך בידיו, ולכן בכובע דקשה אסור, וניחא קושית החזו"א, ואין הבדל בין מחזיקו בידו או בראשו. ולפ"ז מותר להחזיק מעיל גשם רך על ראשו, אבל לא מגש קשה, וכ"כ בס' ל"ט מלאכות (עמ' 4701-5).

והנה בתוס' (קלח. ד"ה כסא) התירו להושיב השלחן ע"ג ספסלין מלמטה למעלה, כיון דאין שם מחיצות, וכ"כ בשו"ע (סע' ג') ברגלי שלחן שלנו, שאין להן מחיצות (מ"ב ס"ק כ"ג). והרשב"א (שם) התיר בשלחן מפני שאין משתמשין באויר שתחתיו, ובשו"ע כ"כ (סע' ז'), דמותר להניח ספר א' מכאן וספר א' מכאן וא' על גביהן, הואיל וא"צ לאויר שתחתיהן. ובבה"ל (סע' ג' הנ"ל) כתב דבשו"ע כתב דברי הרשב"א רק לקולא, ולא לחומרא כשמשמש באויר שתחתיו ואין מחיצות, שהרי מיקל במטות שלנו, ודלא כהרשב"א שאוסר בלי מחיצות, כמו גוד. וצ"ע, איך פסק כקולת ב' השיטות.

ובס' עמק מלאכה (סי' ה') תירץ דקיי"ל כתוס' אלא דגם לתוס' אסור רק במשתמש באויר שתחתיו, ולכן השו"ע (סע' ז') מיקל בשלשה ספרים, וכנ"ל. אלא דלתוס' גם בשלחן נידון כשמשמש באויר שתחתיו, אף דעיקר תשמישו מעליו, שהרי מניח רגליו שם כשאוכל. ולכן מתיר השו"ע (סע' ג') רק ברגלי שלחן שלנו שאין להם מחיצות, וכנ"ל, דביש מחיצות אסור כמטה. ולהרשב"א תשמיש זה דהנחת רגליו טפל לעיקר תשמישו, כל' אכילה, ולא דמי למטה, שמניח שם מנעליו גם כשאינו שוכב עליה וכמש"כ [בבית יצחק כ"ג (שנת תשנ"א, עמ' 77) עיי"ש] ע"פ השש"כ (פכ"ד הע' ס"ח).

ובמ"ב (ס"ק כ"ב), כתב שכנראה הט"ז מחלק בין ב' מחיצות (סע' ז'), לד' מחיצות (סע' ג') דבזה אף באינו משתמש באויר שתחתיו אסור, וכתוס' [ודלא כהפמ"ג (עיי"ש) שבד' מחיצות משתמש באויר שתחתיו, משא"כ בב', וצ"ע]. ובחזו"א (ס"ק י"ד) כתב דאין מקור לחלוק בין ב' לד' בראשונים.

ולפ"ז נראה כדברי הגר"ז (במ"ב שם), דכשא"צ לאויר שתחתיו, כמו בשלחן, מותר אף בד' מחיצות. ודלא כמ"ב (ס"ק כ"ג) הנ"ל שכתב דמותר בשלחן בגלל שאין מחיצות. וכתב השו"ע דרק במטות שלנו, כל' בלי מחיצות, דעם מחיצות אסור, כי הוא משתמש באויר שתחתיו. ולפ"ז עכצ"ל כבה"ל, דהשו"ע פסק כקולות של התוס' ושל הרשב"א.

פתיחת כלים

א. שבירת חבית

תנן (קמו.) שובר אדם את החבית לאכול הימנה גרוגרות, ובלבד שלא יתכון לעשות כלי. ופרש"י, דאין במקלקל שום איסור בשבת. והקשה הר"ן, דכל המקלקלין פטורין (קה:), ויש איסור דרבנן. ותירץ, דמשום צורך שבת מותר לכתחילה. ויותר נראה כמו שפירש החת"ס (קמו.), דרש"י לשיטתו (קכב:), דאין בנין וסתירה בכלים כלל, ובתקע חייב משום מכה בפטיש. וא"כ כששובר חבית, אין שום איסור, דאף דמקלקל את החבית, שיש בעשייתה בשבת משום מכה בפטיש, אין בזה שם מלאכה כלל.

ובחדושים המיוחסים להר"ן פירש, דחבית כקליפי אגוזים. ונראה דס"ל, דכשמחליט לשבור את החבית ולזורקה אח"כ, החבית בטילה להגרוגרות שבה. אבל אם מתכון לעשות כלי, דמוכח דיחזור וימלאנה, אינה בטילה לגרוגרות אלו, ויש בה דין כלי, וס"ל דיש איסור בונה וסותר בכלים, וכתוס' (קב: ד"ה האי), ודלא כרש"י. ובמחליט לשוברה, דבטל להגרוגרות, אין עליה דין כלי, ואין איסור בונה וסותר.

ובתוד"ה שובר כתבו דקיי"ל כגמ' (ביצה לג:), דמתני' מיירי במוסתקי, כל' חבית שבורה ומדבקין שבריה בשרף של עץ, אבל בחבית שלימה יש איסור בנין או סתירה, וכ"כ בשו"ע (שיד:א,ז). ומ"מ כתב (סע' ח') דמותר לשבור חותלות של תמרים וגרוגרות, כמו ששובר אגוזים או שקדים כדי ליטול האוכל שבהם.

ובאגרות משה (או"ח ח"א סי' קכ"ב ע"ט) פירש דבטל לאוכל שבו, והוסיף (יו"ד ח"ב סי' מ'), דאינו כלי לקבלת תומאה, וא"צ טבילת כלים. ואף דלא קיי"ל כחדושי הר"ן, נראה דזהו בחבית, דבעצם ראוי ונעשה לשימוש תמידי, ובהו לדידן אף במחליט לשוברה ולזורקה לא בטל שם כלי ממנה, ודלא כחדושי הר"ן. אבל אם נעשה לשימוש חד פעמי, קיי"ל כסברא זו, דבטל לאוכל ואינו כלי.

והנה בתוס' (שם) כתבו דבחבית שלימה אסור לשוברו שמא יתכון לעשות כלי, כל' ליפות את השבירה, וכפרש"י (ביצה שם), ובמוסתקי לא גזרו. ומזה נראה, דאין בעצם שבירת החבית משום איסור סתירה בכלים.

ולכאורה צ"ע, דבד"ה מתיר כתבו התוס' דיש איסור סתירה בדבר שהוא חזק כפותחת של עץ ומתכת, ומ"ש מחבית. ונראה, דבמרדכי (סי' שע"ט) כתוב דאם אבד מפתח של תיבה, מותר לשוברה, וכגמ' (קכב:), דלת של תיבה נוטלין משום דאין סתירה בכלים. ובחדושי אנשי שם (שם סק"ג) הקשה מתוס' שכתבו שיש איסור סתירה, וכנ"ל. ותירץ דהכא, במרדכי, אינו מכוון לשבור התיבה עצמה, וזה מותר, דהו סתירה גרועה, ודרך בני אדם לקרות אותה פתיחה שבירה מאחר שפותח בחזקה ובסכין גדול. אבל במכוון לשבור התיבה עצמה הו' סתירה גמורה ואסור, עכ"ד.

ולפ"ז בחבית שלימה, דשוברה מלמעלה להוציא הגרוגרות, והראיה שחשו שייפה את השבירה לעשותה כלי, אין איסור סתירה. ובפותחת של עץ ומתכת, ששוברה לגמרי, יש איסור סתירה. והתוס' (עירובין לד: ד"ה ואמאי) והמרדכי (שם סי' תפ"ח) לא חילקו כן, וכתבו דיש איסור סתירה בשבירת חבית שלימה. ואף שבגמ' (ביצה לג:) העמידו מתני' במוסתקי משום חשש שמא יתכוון לעשות כלי, צ"ל כהחזו"א (סי' נ"א סק"ד),

דכונת הגמ' דבלא"ה צ"ל דמיירי במוסתקי, דאל"כ יש איסור סתירה, וממילא לא חיישינן שיעשה כלי. ונחלקו רש"י ותוס' (שם) למה לא גזרו במוסתקי, דרש"י פי' דכיון דרעועה היא ליכא למגזר בה שלא יתכון לעשות כלי, דיחוס עליה שמא יקלקל החבית. ולפ"ז אם באמת מיפה השבירה בכונה לעשות כלי, יש בזה איסור דאורייתא דמכה בפטיש. אבל לתוס', כיון שהחבית מדובקת בזפת ואין החתיכות שלימות, לא הו' שום תיקון כלי, אף אם מייפה השבירה בכונת תיקון.

ונראה דהתוס' לשיטתם (עירובין), דיש איסור סתירה גמורה בשבירת חבית, וע"כ צ"ל דמוסתקי שאני מחבית שלימה בעצם, ולא רק באם חוששין שיתכון לעשות כלי, כמו"ש רש"י. וא"כ, כמו שאין סתירת מוסתקי סתירה גמורה לחייב בכלים, כך אין בנין מוסתקי בנין גמור לחייב בכלים. ולרש"י, דאין סתירה בכלים כלל, וכחת"ס הנ"ל, אין שום מקור להקל במוסתקי שאין איסור מכה בפטיש, וע"כ לא גזרו רק משום שלא חששו שיתקן, דחס שמא יקלקלנה, וכנ"ל.

והנה בגמ' (ביצה לג:) פירשו מתני' במוסתקי רק לר' אליעזר. ובתוד"ה שובר כתבו דגם לרבנן צ"ל כן, דאל"כ יש לגזור שמא יתכון לעשות כלי. אבל הריטב"א כתב דלרבנן מתני' בשלימה, ולא גזרו שמא יתכון לעשות כלי, דאף אם יעשה כן פטור, דהו' כלאחר יד, ולכן לא גזרו. ונראה שמפרש לשון מתני', ובלבד שלא יתכון לעשות כלי, דלא כרש"י, לנוקבה יפה בפתח נאה, כל' מעשה אחר של ייפוי בשבירה. אלא, דתלוי בכונת הלב, דומיא דקוטסם עצי בשמים (ביצה שם), דלהריח בו מותר ולחצוץ בו שיניו חייב, וכ"כ הר"ן (שם). ולכן גם אם נתכון לעשות כלי, כיון שהוא עושה כלי בשבירה בלבד שלא כדרכו, אין איסור דאורייתא, וממילא לא גזרו אם בלבו לא נתכון לעשות כלי.

נמצא דלהר"ן קיי"ל דמותר לשבור חבית שלימה, ולא גזרו שיעבור על איסור בנין. וגם הרמב"ם (כגב:) כתב

מתני' כצורתה, וכנראה ס"ל כהר"ן, דלרבנן מתני' בשלימה ולא במוסתקי. ואע"פ שהר"ן (קב.; קכב:) ס"ל דיש בנין כשעושה כלי, מ"מ אין סתירה בכלים, כבחבית שלימה. ובאג"מ (שם ע"ה) כתב ב' טעמים לחילוק זה, עיי"ש.

ב. נקב בחבית

גרסינן (קמו.) מהו למיברז חביתא בבורטיא, ופרש"י ברומח, לתוחבו בדופניה לנקוב. לפתחא קמכון ואסיר, או דלמא לעין יפה קמכון ושרי, ופרש"י, להרחיב מוצא היין בנקב גדול מדלא נקיב ליה כדרך הנוקבין נקב עגול ויפה. והסיקו דאסור, דלפתחא קמכון, דאם איתא דלעין יפה קמכון לפתוחי מפתח, ופרש"י יטול מגופתה. ובמתני' ראש החבית בסייף, ופרש"י שמרחיב פיה למטה ממגופתה, מותר משום דלעין יפה קמכון. תנן (שם) ושויין נוקבין מגופה של חבית דברי ר' יהודה. וחכמים מתירין. ולא יקבנה בצדה. ובגמ' (שם) א"ר הונא מחלוקת למעלה, ופרש"י בראש המגופה, התם הוא דשרו רבנן, דלאו אורחא למיעבד פתחא התם, אלא נוטל כל המגופה. אבל מן הצד ד"ה אסור, והיינו דקתני ולא יקבנה בצדה, ופרש"י ואמגופה קאי וד"ה. ובגמ' (שם),

ושויין שנוקבין נקב ישן לכתחילה (ופרש"י שנסתם, דכי חוזר ופותח לאו כעושה פתח הוא, שהרי עשוי ועומד, וסתימתו לאו כלום). אמר רבה דבר תורה כל פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אינו פתח, ורבנן הוא דגזור משום לול של תרנגולין וכו'.

וז"ל הטשו"ע (שיד:א),

אין בנין וסתירה בכלים. וה"מ שאינו בנין ממש, כגון חבית שנשברה ודבק שבריה בזפת, יכול לשברה ליקח מה שבתוכה, ובלבד שלא יכון לנקבה נקב יפה שיהיה לה לפתח, דא"כ הוה ליה מתקן מנא. אבל אם היא שלימה אסור לשברה, ואפילו נקב בעלמא אסור לנקוב בה מחדש.

והקשה רע"א, דמאי אפילו, הא לנקבה חמור מלשברה, דלנקבה אף במוסתקי אסור. ופירש בהו"ה להטור (ס"ק ט"ז), דלטשו"ע מתני' במוסתקי, ותנן ולא יקבנה מצדה (ולרב חסדא, בגמ', ר"ל בגופה דחבית, ורב הונא מחמיר טפי, וכנ"ל). וכ"נ בשו"ע (סע' ו') דנקב בצד החבית או המגופה אסור, וכגמ' (קמו.), ומיירי גם במוסתקי. וכן הקשה בפמ"ג (מ"ז ססק"ו).

ובפמ"ג תירץ, דבשלימה אסור אפילו נקב שאומר בפירוש שדעתו לשבירה, כל' ולא לעשות פתח, וזה קל יותר משבירה שיש בה איסור סתירת כלים, וצ"ע וכמש"כ בהו"ה (שם). וכונתו דאין רמז לזה בדברי השו"ע. ובמ"ב (סק"ח) כתב דאפילו נקב בעלמא ר"ל נקב שאינו יפה לפתח, שאינו שובר החבית וגם שאינו פתח, אפ"ה אסור. כל' בשלימה, מחשש שיעשה פתח יפה, אבל במוסתקי מותר. וקשה מהשו"ע (סע' ו') שנראה דאסור, וכקושיית הפמ"ג הנ"ל. ובהו"ה (שם) פירש דאפילו נקב בעלמא אסור לא קאי אשבירה דשלימה דסמיך ליה, אלא אמוסתקי, וכבר אסר נקב יפה לפתח, דר"ל להכניס ולהוציא. ועל זה כתב, דאפילו נקב בעלמא, דאינו להכניס ולהוציא, אסור. וצ"ע, דהטשו"ע לא הזכירו דין להכניס ולהוציא כלל.

לכ"נ, דהנחת הפמ"ג וש"פ, דיש ב' מיני נקב, נקב יפה ונקב בעלמא. ולפמ"ג (מ"ז סק"א) נ"מ, דבנקב יפה אסור מדאורייתא אף באינו עשוי להכניס ולהוציא. ובעשוי להכניס ולהוציא, לכו"ע אסור בשלימה מדאורייתא בנקב יפה, ובנקב בעלמא אסור רק מגזירה שמא יכוין לכלי. ובמוסתקי, בנקב יפה אסור, לרש"י מדאורייתא ולתוס' מדרבנן, ובנקב בעלמא מותר, דלא גזרו, וכנ"ל. וכ"כ בספר בנין שבת (עמ' ר'). ומקור לשון נקב יפה ברש"י וטשו"ע הנ"ל.

אך מלשון הגמ' נראה, דיש רק שתי אפשרויות, פתח ועין יפה. ולשון נקב יפה ברש"י ובטשו"ע ר"ל פתח רגיל, בניגוד לשבירה שהיא לעין יפה. ולשון נקב בעלמא בטשו"ע לא ר"ל בניגוד לנקב יפה, דהוא הוא, ודלא כפמ"ג וש"פ. אלא ר"ל בניגוד לשבירה, דיש בו איסור סתירה גמורה בכלים.

ולפ"ז לשון טשו"ע מתפרש כעין שפרשו בהו"ה לטור (הנ"ל), דאפילו נקב בעלמא אסור קאי גם אמוסתקי, דכל שאינו לעין יפה אסור, וכגמ' דמהו למיברז חביתא בבורטיא, דקאי אחבית דמתני' דמיירי במוסתקי. ולעיל, דהתירו לשבור חבית דמוסתקי, ובלבד שלא יכוין לנקבה נקב יפה שיהא לה לפתח, ר"ל כהגמ', דלעין יפה מותר ולשם פתח אסור. ולשון אפילו קאי אשלימה, דלא רק שבירה אסורה משום סתירה גמורה בכלים, אלא גם נקב לשם פתח אסור משום איסור פתח. אבל עצם הדין, דנקב לשם פתח אסור, קאי גם אמוסתקי,

וכנ"ל.

וז"ל המרדכי (סי' ת"מ),

במקום (הנקב) הישן נוקבין לכתחילה אפילו במקדח, כגון שנשברה הברזא וכו' ומכניסן בה ברזא שנתקנה מע"ש. ואין להחמיר כולי האי, דאמר רבא כל פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אינו פתח. הרי דאף שמכניס הברזא, כיון שתכליתו להוציא היין, נידון כעשוי רק להוציא. וקשה, דא"כ בחבית של יין דבשו"ע (ס' א', ב') לא נעשה להכניס, ולמה גזרו שמה יעשה נקב יפה. וע"כ כמו"ש הפמ"ג, דבנקב יפה אסור מדאורייתא אף באינו עשוי להכניס ולהוציא.

ובספר נחל זרד (עמ' י"ט-כ"א) צדד, דבמכניס ברזא נידון כעשוי להכניס, הברז, ולהוציא, היין. ולפ"ז י"ל כנ"ל, דאין דין מיוחד של פתח נאה כלל, ודלא כהפמ"ג, וכל הפתחים שוים, חוץ מלעין יפה, כשבירה, שאינו לשם פתח כלל. ושלימה חמורה ממוסתקי רק לענין שבירה, וכשו"ע. ובנקב דינם שוה, דכל נקב אסור, ובעשוי להכניס ולהוציא אסור מדאורייתא, ובחבית יין נחשב להכניס ולהוציא אם מכניס ברזא, וגזרו כל נקב משום איסור דאורייתא זה.

ג. קופסאות וקרטונים

ובדין קופסאות שימורים, באג"מ (הנ"ל) כתב דאין איסור סתירה מב' טעמים, להר"ן משום דאין סתירה בכלים, ולתוס' משום דהוי כחותלות ובטל להאוכל ואינו כלי. ובשש"כ (פ"ט הע' י') כתב הגרשז"א דכיון שרגילים לזרוק מיד את הקופסא לאשפה, חשיב ככלי רעוע וכחבית של מוסתקי. ובבנין שבת (עמ' קמ"ז) הקשה, דקופסא כמוסתקי לענין זה דאין חשש שמה יתכון לפתח יפה, אבל לא לענין סתירה, דכלי גמור הוא. והשיב הגרשז"א, דגם חבית דמוסתקי הוי כלי, אלא שאינו חשוב, ולכן אין השבירה כסתירה. וה"נ קופסא, אף שחזק מאד, מכיון שעומד רק לשימוש חד פעמי, וצ"ב. וע"ש (עמ' ר"ט) שהגרשז"א פירש דמוסתקי חשיב כשובר אגוז, דהכל בטל לאוכלין ומשקין בתוכן (עיי"ש בהערות) ונראה דר"ל כסברת האג"מ הנ"ל.

וז"ל הגרשז"א (שם),

בדין פחית שתיה שנפתח ע"י שמסירים את הלשונית שבראשה וע"כ נעשה נקב עגול ויפה אשר שותים דרך שם, ואף שבגרוגרות אסור לעשות פתח יפה, היינו משום דחשיב משום כך כעושה כלי להשתמש גם אח"כ, משא"כ בנד"ד הרי אינו טורח כלל בהסרתה, וגם הכל יודעים שבפחיות נזרקות מיד לאשפה, ולכן מסתבר דבזה שמסיר הלשונית חשיב רק כעושה נקב רגיל ולא וכו' כעושה פתח יפה בחבית מוסתקי. וצריך ביאור.

ובשלחן שלמה (סי' שי"ד סק"ז-ד) כתב, דהפתח פחית כזאת אינו חושב על פתח יפה או מדה מסוימת, ואינו מקפיד אם היו מכינים בבית החרושת יותר ארוך או קצר, ורק פותח במקום נוח, עכ"ל. וצ"ע, דנראה דבאמת רוצה פתח יפה כדי שיוכל לשתות כדרכו. ובמגילת ספר (סי' י"ד סק"ג, ד) כתב דיש איסור דאו' דפתח העשוי להכניס קש ולהוציא משקה, ואף שנזרק מיד, הרי בקוטם קיסם חייב אף דנזרק מיד, וה"ה בזה. והנה בהא דמותר לנקוב נקב במגופה, פרש"י דאין דרכו בכך, וכנ"ל. אבל הרמב"ם (כג"ב) סתם ולא פירש טעמו. ורבנו פרחיה (קמו.) פירש לדעתו, דלמחר יפתח הפתח וישליך המגופה. ומזה נראה קצת כסברת הגרשז"א הנ"ל, דכשנזרק אין איסור פתח יפה. אך י"ל, דהרמב"ם לשיטתו, דמתני' בשלימה, וא"כ י"ל דאין איסור פתח יפה במוסתקי, וק"ו בנזרק מיד. אבל להשו"ע, דיש איסור במוסתקי, ה"ה בנזרק. ועוד, די"ל דהרמב"ם ס"ל כשו"ע הרב (סי"ד), שכתב, ע"פ תוס' (מח: ד"ה וכו', ועיי"ש ברבנו פרחיה שמסביר שהרמב"ם ס"ל כתוס'), דנקב במגופה אינו כעשוי להכניס ולהוציא, דכשמוציא דרך הנקב הוי כמוציא דרך פי החבית בלבד, דאף מבלעזו היה יכול להכניס ולהוציא דרך פי החבית, דקל להסירו, וכגמ' (שם) דזה אינו חיבור. ולפ"ז אף להרמב"ם אסור בנקב יפה בפחית של מתכת.

וכל זה להבנת הפמ"ג וש"פ, שיש איסור מיוחד דפתח יפה, דנראה דפתח בצורה מיוחדת לשתות ממנו בודאי בכלל. אבל למשכ"ל, דאין דין פתח יפה כלל, וכל פתח שאינו לעין יפה אסור, יש לצדד כהגרשז"א ולא מטעמיה, אלא דכיון שפותח במקום שנוח לו בלי טירחא כלל, נידון כמתכוין לעין יפה, שבגמ' אסרו נקב בחבית כי היה לו לפותחו מלמעלה, ומדלא עשה כן ע"כ לפתח קא מכוון. אבל בפחית הסרת הלשונית היא

הדרך הקלה ביותר לפותחו ולעין יפה קמכון, ומותר אף שהפתח עגול ויפה, דאין בזה שום תוספת איסור למשכ"ל דלא כפמ"ג.

אמנם באור לציון (ח"א או"ח סי' כ"ו) אוסר לפתוח הפחית אא"כ אינו פותח את כולו, דאז אינו פתח יפה. ולפ"ז י"ל, למש"כ, דכיון דאפשר לעשות כן (ואפשר גם להסיר כל ראש הפחית, כבקופסא של דגים. אך י"ל דקשה לעשות כן, ובפרט אם אין לו פותחון, דא"א), כל' להוציא את המשקה בנקב סתם, והוא עשה נקב יפה, ע"כ לפתחא קמכון. ובלא"ה לפמ"ג וש"פ יש איסור בפ"ע דעשיית נקב יפה, ובפשוטו שייך גם בנזרק מיד, ויש חשש דאורייתא, וכמש"כ המגילת ספר (ותלוי במרדכי הנ"ל ססק"ב), ולכן יש להחמיר. ובקרטון חלב, באג"מ (ח"ד סי' ע"מ) אסר לפותחו משום עשיית פתח, וכתב דאינו נקב ישן, מדנסתם יפה יפה, וכשו"ע (סע' ב') ע"פ הגמ' (קמו:), למטה מן השמורים.

וצ"ע, דבגמ' (שם) השוו למטה מן השמורים לפרץ את פצימיו, ופי' רע"א (שם), דצריך לסתום באופן הכי חזק שאפשר, ובקרטון חלב הסתימה למעלה. ובצד האחר למעלה, חזק יותר מסתימה זו שנעשה לפתוח בקלות. וכ"כ בס' פתוחי חותם (פ"ה ס"ק פ"ג-פ"ד), ועפ"ז מתיר, וכדין נקב ישן.

אך במציאות נראה, דאינו נקב ישן כלל, דצורת משפך יפה מעולם לא נעשה עד שפותחו, דבתחלה לוחצים על ריבוע ומדביקים מלמעלה, וא"כ דינו כנקב חדש. ומה שכתב שם (פ"ו ס"ק מ"ב-מ"ה), דכאן הנקב קטן מבתחלה, ומותר כהמרדכי (סי' ת"מ) הנ"ל, יש לדחות, דשם אינו עושה נקב יפה אלא תוחב ברזא בנקב, משא"כ כאן. ובלא"ה נראה דאסור משום מרזב, וכגמ' (קמו:), וכמו שכתב שם, ושכך כתב בקצור הל' שבת. ומש"ש לדחות, דרק מרזב שנפרד מעצם החבית אסור, או שכבר תקנו באופן שעם פתיחתו ייעשה המרזב. ודומה לכסא טרסקל (קלח), לא נראה מסברא ואין לו מקור, ולכן יש להחמיר.

ד. בקבוקים

כתב בשש"כ (פ"ט סי"ז), אסור להסיר את מכסה הפח מבקבוק אשר עם פתיחתו נהפך המכסה לכלי ראוי לשימוש כפקק הברגה. ובהע' (סע' א') כתב דלהגרשז"א הוי כעושה כלי, שעד עכשיו לא היה ראוי לשימוש, ואסור לקוטם קיסם לחצוץ בו שיניו. ואינו דומה למכסה רגיל של פח, דאפשר להשתמש בו מבלי שיתעקם ע"י הפותחון, ואף שע"י העיקום קל יותר להשתמש בו, היינו מפני שמתקלקל, משא"כ בפקק הברגה, עכ"ד. וצ"ע, דנראה דא"א במציאות להסיר מכסה רגיל של פח מבלי לעקמו ומדנהגו בו היתר, ה"ה במכסה הברגה. ובטעם הדבר נראה, דגם לפני שפותחו מיקרי כלי, דמכסה את הבקבוק הדק היטב ושומר על המשקה שבתוכו, ודלא כדמשמע בשש"כ שאינו כלי כלל כל עוד שלא פותחו, מדהשוה לקוטם קיסם, שלפני שקוטמו אינו אלא עץ בעלמא. ובשולחן שלמה (סק"ט-ד) הוסיף, דאף אם הוי כלי בתחילה משום שראוי לשימוש כפקק הברגה לבקבוק צר יותר, מ"מ דומה לקוטם קיסם שראוי לחצוץ בו שיניו, כדי שיכנס לחורין וסדקין, דגם זה ודאי אסור, עכ"ד.

ובשש"כ (ח"ג שם) כתב הגרשז"א, דפקק מפלסטיק הוי כלי הראוי לפקק הברגה מתחלה, והטבעת, שמונעת ההברגה, כהדבקה של טיט או שעוה, שאין בהסרתו שום איסור. ובמתכת, כתב (ע' בנין שבת עמ' שכ"א) וז"ל, שהכל היה נעשה כך על צואר הבקבוק, ולא חל עליו שם פקק הברגה רק לאחר הניתוק מהטבעת, עכ"ל. ולולא דבריו היה נראה דגם במתכת חל שם פקק הברגה לפני שהוסרה הטבעת, דגם בנעשה על צואר הבקבוק אינו אלא כהדבקה של שעוה או טיט, וצ"ע.

ובעיקר סברת הגרשז"א, דאף אם נידון ככלי מעיקרא, מ"מ אם עכשיו ראוי לשימוש נוסף דהברגה אסור, הנה כבר כ"כ בשש"כ (הע' ז') וז"ל, בזה שמשנה את שימוש הכלי להיותו ראוי להוציא ולהכניס שפיר חשיב כעושה כלי, עכ"ל.

אך לכאורה אין ראייה לדין זה, דמכה בפטיש נאמר במתקן כלי שבור או גומר כלי ומכשירו לשימוש. אבל כשרק משנה שימוש, מנ"ל דאסור. וכאן, מתחלה היה שומר טוב יותר ולא פקק הברגה, ועכשיו הוי פקק הברגה ואינו שומר טוב כ"כ, ומסברא נראה דמותר, וכ"כ ביחוד דעת (ח"ב סי' מ"ב). שו"ר בספר נחל זרד (עמ' רנ"ט-רס"ב) שהוכיח כן מגמ' (ביצה לב.), דאלפסין חרניות, שאוכלים עליהם כשעדיין נתחברו שנים ביחד ואין להם תוך, מקבלים טומאה, ולכן אין איסור לחותכן ביו"ט, דכבר היה כלי. ומוכח דאף אם מתקן הכלי, כלומר שמוסיף שימוש מבלי לגרוע, מ"מ מכיון שכבר היה כלי אין איסור ביו"ט.

ובזה שונה מנר (בגמ' שם), דלא השתמשו בו כלל עד שמפריד השנים שנעשו יחד זה מזה, ולכן אסור לחותכן ביו"ט.

והוסיף דק"ו הוא דשם שני התשמישים שונים זה מזה לגמרי, דבתחלה אכלו ע"ג האלפס, ובסוף מטגנים בתוכו, ואעפ"כ מותר. וק"ו בפקק, ששני התשמישים הם לשמור על התוכן ע"י תוכו של הפקק. ולפ"ז, אף דראוי להחמיר ולפותחו מע"ש, מ"מ יש מקום להקל, ובפרט אם יש לו פקק אחר או גמר בדעתו לזורקו, דגם להגרשו"א מותר, וכשש"כ (הע' ס"א), עיי"ש, דהוי פסיק רישיה דלנ"ל בדרבנן. והנה במג"א (סי' שי"ד סק"ה) כתב שיטת תרומת הדשן, שפס"ר בדרבנן מותר אף בניחא ליה, ובמ"ב (ס"ק י"א) כתב דהשו"ע (סע' א') פסק כן לדינא, ודלא כהרמ"א. ובמג"א (סק"ה) הוכיח דאסור משו"ע (רעז:א,ג), דכיבוי משאצל"ג, ואעפ"כ פס"ר אסור, וכגמ' (קכ:), והרשב"א (שם) הוכיח כן. וצ"ע, דא"כ השו"ע סותר את עצמו. וי"ל דבב"י (סוסי' שי"ד) וד"מ (סק"ט) נראה שהתה"ד חזר בו לבסוף, ומתיר בנידונו מטעם אחר, שאין איסור כלל, ולעולם גם להשו"ע פס"ר בדרבנן אסור, ודלא כהמ"ב. אבל באמת יש לחלק בין מלאכה דאורייתא שפטור רק משום כללי שבת, כגון משאצל"ג מקלקל וכלאח"י, שכיון שעיקרו דאורייתא פס"ר אסור, לבין איסור שבת שעיקרו דרבנן, כגון נקב בחבית דתה"ד, דבזה פס"ר בדרבנן מותר. וטעמו, דאיסור דרבנן אינו איסור מעשה אלא איסור מרד בדברי חז"ל, ולא אמרינן דחד מעשה הוא, וכמש"כ (בבית יצחק תשס"א עמ' 553), בדין פס"ר דלנ"ל בדרבנן. שו"ר במאירי (קכ) שחילק כן. ולפ"ז אם עשיית פקק הברגה אסור מדרבנן, יש לצרף, להתיר לפותחו במכוין לשנות, ועשית הפקק פס"ר דנ"ל, את שיטת השו"ע לפי הבנת המ"ב, וכנ"ל.

גרם כיבוי

א. תנן (קכ). ועושיין מחיצה בכל הכלים בין מלאים בין ריקנין בשביל שלא תעבור הדליקה. ר' יוסי אוסר בכלי חרס חדשים מלאים לפי שאין יכולין לקבל את האור, והן מתבקעין ומכבין את הדליקה. ובגמ' (קכ): פירשו דרבנן סברי גרם כיבוי מותר, ור' יוסי סבר גרם כיבוי אסור. וז"ל הגמ' (שם),

ורמי דרבנן אדרבנן ורמי דר"י אדר"י, דתניא, הרי שהיה שם כתוב לו על בשרו, ה"ז לא ירחוץ ולא יסוך ולא יעמוד במקום הטינופת. נזדמנה לו טבילה של מצוה, כורך עליה גמי ויורד וטובל. ר' יוסי אומר לעולם יורד וטובל כדרכו ובלבד שלא ישפשף. שאני התם דאמר קרא ואבדתם את שמם מן המקום ההוא, לא תעשון כן לה' אלקיכם, עשייה הוא דאסור, גרמא שרי. אי הכי ה"נ כתיב לא תעשה כל מלאכה, עשייה הוא דאסור גרמא שרי וכו' ה"ט דרבנן דקסברי אסור לעמוד בפני השם ערום.

(ובשו"ע סי' של"ד סכ"ב) פסק כרבנן, דגרם כיבוי מותר, ובה"ל (ד"ה שודאי) כתב דמשמע בגמ' (מז): דלרבנן מותר אפילו אם מכוון לזה. וכ"נ בגמ' (קכ): ה"ל, דדומיא דעשייה שרינן בגרמא. אבל בשלט"ג (קכ) כתב וז"ל,

כל גרם כיבוי דשרינן הוא בענין שאינו מתכוון לכבות, אלא שהוא עושה שום דבר לחצוץ בפני הדליקה, וע"י כך בא הכיבוי וכו' דאי מכוון לכך אפי' ע"י גרם אסור כמ"ש הטור. ומיהו כשא"מ לכך, אע"פ דהוי פס"ר שרי ע"י גרם, שהרי התירו לחצות בכלים מלאים מים אע"פ שבדואי יתבקעו ויכבו והוי פס"ר, מ"מ שרי כיון דאינו אלא גרם וא"מ לכך.

והנה לראית בה"ל מהגמ' (מז): דבהו"א דהגמ' לרבנן מותר לתת מים בכלי שתחת הנר לקבל ניצוצות בשבת, י"ל דגם שם אין כונתו לכבות את הניצוצות, אלא להגן מפני חשש שע"י הניצוצות יישרף הכלי ויותר, וע"י המים שבכלי ברור שלא תפשט האש, וזה שנכבים הניצוצות במים אינו אלא בשא"מ ופס"ר. אבל מראית בה"ל מגמ' (קכ): דדומיא דעשייה שרינן גרמא, מוכח דלא כהשלט"ג, וצ"ע.

ונראה, דהנה הר"ח (קכ): הביא הגמ' (ב"ק ס.), המלבה ואין בליבוי כדי ללבותה פטור. והקשו, ליהוי כי זורה ורוח מסייעתו. ותירץ רב אשי, דלענין שבת מלאכת מחשבת אסרה תורה, אבל הכא גרמא בעלמא הוא וגרמא בנזקין פטור. וכתב הר"ח וז"ל, ש"מ דכיון דמשוי אורחא אפי' לרוח מצויה ללבות, ומחשב לכן, אסור בשבת,

דהיינו מלאכת מחשבת, עכ"ל. ומזה נראה, דאף דבנזיקין וכדומה גרמא הוא ואינו עשייה, מ"מ אסור בשבת מדין מלאכת מחשבת, ונידון כעשייה. וא"כ י"ל דרק בעשייה כזו, שבכל התורה אינו עשייה, ובשבת נידון כעשייה משום מלאכת מחשבת, גרמא מותר, וז"ש השלט"ג. וע"כ ההיתר דגרמא הוא רק בא"מ ופס"ר, דרק בזה, דאין מלאכת מחשבת, גרמא שרי, ודו"ק.

ב. והנה מקור השלט"ג בטור (שלד: כג) וז"ל, וטלית שאחז בה האור פושטה ומתכסה בה ואינו חושש אם תכבה כיון שא"מ לכך, עכ"ל. ואם ההיתר לפושטה ולהתכסות בה הוא משום גרם כיבוי, מוכח דמותר רק בא"מ, וכהשלט"ג.

אבל הב"י (שם) כתב, דרק כשאינו עושה מעשה בגוף הדליקה, אלא לכשיגיע האש למקום המים לא יוכל לשלוט שם ויכבה מאליו, נידון כגרם כיבוי. אבל כשמתכסה בטלית, שמנענע האש עצמה וע"י כך היא נכבית, אם היה מתכוון לכך היה אסור, עכ"ד. ולפ"ז הטור מצריך א"מ רק בכיבוי בידים, ובגרם כיבוי מותר אף דמתכוון, וכבה"ל, ודלא כשלט"ג.

ועיי"ש בשלט"ג ובב"י, דאין שום א' מהפוסקים שחילקו בין מתכוון לא"מ, ובגרם כיבוי פשוט דס"ל כבה"ל. אבל במתכסה בטלית, דמכבה בידים, צ"ע. ובב"י תירץ, וז"ל, דלאו פס"ר הוא, שהרי אינו בודאי שיכבה ע"י כך, ועוד דהוי כיבוי כלאחר יד, הילכך ל"ג ביה רבנן במקום פסידא, עכ"ל.

וצ"ע, דדין פס"ר נאמר בדבר שא"מ, ובזה י"ל דכשאינו פס"ר מותר, אבל במתכוון, אף אם אינו פס"ר אסור, ואם לבסוף נעשה האיסור עובר מן התורה, וא"כ מהו הצירוף בב"י שבמתכסה בטלית אין פס"ר דכיבוי.

ונראה, דבתוס' (מא: ד"ה מיחם) כתבו, דאף לר"י דס"ל דדשא"מ אסור מדאורייתא בשאר איסורי תורה, מ"מ בשבת אסור רק מדרבנן, דאינו בכלל מלאכת מחשבת. והגר"ח (הל' שבת) באר, דהחסרון הוא, דאין ודאות, ועפ"ז כתב דבפס"ר דלנ"ל חייב לר"י דס"ל דמשאצל"ג חייב, עיי"ש. ולפ"ז י"ל, דכמו דבדבר שא"מ לר"י, אם אין ודאות פטור מדין מלאכת מחשבת, ה"ה בדבר המתכוון כשאין ודאות, וא"כ כשאינו פס"ר וכלאחר יד, דיש תרי דרבנן, הקילו במקום הפסד להב"י, משא"כ בפס"ר, דהוי רק חד דרבנן. והא דאצל"ג אינו מן המנין, ה"ט דשבות חמור הוא, עי' ר"ן (פכ"ב ד"ה ובמקום). עוי"ל דצריכים ג' דרבנן, ודו"ק.

ג. והנה לכל הפוסקים שחולקים על השלט"ג צ"ב, מהו החילוק בין זורה ורוח מסייעתו, דחייב, לבין גרם כיבוי דפטור. ותירץ מו"ר הגרי"ד ז"ל, מובא בספר בעקבי הצאן (סי' ז' סק"ד) שאם הכח האחר פועל באותה שעה ממש שהאדם עושה את פעולתו, או שעכ"פ מתחיל הכח האחר לפעול תיכף ומיד עם גמר פעולתו, אז שפיר מצורפת כל העשייה אליו, ומיקרי הוא בעל המעשה. אך במקרה שהכח האחר אינו מתחיל לפעול עד לאחר זמן, עד לאחר גמר הפעולה שלו, אז מיקרי גרמא, עכ"ד. ומו"ר הגר"צ שכטר שליט"א הביא (שם ס"ק ה' ו') סמוכין להגדרה זו מגדולי הפוסקים (הנתיבות, הפנ"י, הגר"ח והחזו"א), והוא דין כללי בכל מקום שצריך מעשה האדם, כגון קנין נזיקין ורציחה, עיי"ש.

אך לכאורה צ"ע ג' מסוגיין, דבירד לטבול ושם כתוב על בשרו, ויש למים הכח למחוק את השם, הרי מתחיל כח זה לפעול ברגע שירד לטבול ונכנס למים. ואעפ"כ, מפורש בגמ' דדין זה תלוי במחלוקת ר"י ורבנן בגרם כיבוי, וכנ"ל. הרי שנידון כגרמא גם כשהכח האחר מתחיל לפעול באותה שעה ממש שהאדם עושה את פעולתו שלו, ודלא כהגדרה הנ"ל, וצ"ע.

ונראה, דע"כ צ"ל דיש ב' דינים בגרמא, דבדבר המתכוון נידון כמעשה, ולא כגרמא, בכל דיני התורה, כל שהכח האחר פועל בשעה שהאדם עושה את פעולתו, ולכן אינו גרמא אא"כ הכח האחר מתחיל לאחר גמר פעולה שלו, וכנ"ל. ויש דין שני בגרמא, בדבר שא"מ, דאע"פ שהכח האחר מתחיל לפעול באותה שעה שעושה האדם את פעולתו, מ"מ מכיון שאין מעשה האיסור, כגון מחיקת השם או מלאכת שבת, נעשה עד לאחר זמן, גרמא הוא. נמצא דלהשלט"ג, כל דין גרמא נאמר רק בא"מ, אבל גם לשאר הפוסקים יש דין מיוחד בגרמא בא"מ, דבזה אף דכח האחר מתחיל לפעול בשעה שעושה האדם את פעולתו, גרמא הוא.

הוצאת מפתח העשוי כתכשיט

א. תנן (סב.) לא תצא אשה במחט נקובה ולא בטבעת שיש עליה חותם וכו' ואם יצתה חייבת חטאת. ובגמ'

(שם) אמר עולא וחילופיהן באיש. ופרש"י וז"ל, אטבעת קאי, דטבעת שיש עליו חותם אם יצא פטור, ואם אין עליו חותם ויצא חייב חטאת, עכ"ל. נמצא, דאיש ואשה שוים, דטבעת שאינה תכשיט להם, דינה כמשאוי ואסור מדאורייתא לצאת בה. וטבעת שתכשיט היא להם, אסור מדרבנן, גזירה שמא יסירם וילכו ד"א ברה"ר. הרא"ש (סי' י) כתב דלר"ת לא גזרו באיש דלמא שלפי ומחוי, לפי שאין דרכו בכך. והא דאמר עולא וחילופיהן באיש, אחיוב חטאת קאי. וראיה מירושלמי (ה"א) וז"ל, תכשיטין למה הן אסורין, א"ר בא ע"י שהנשים שחצניות והיא מתירתן לחברתה והיא שכוחה ומהלכת בהן ד"א. וז"ל הירושלמי (סוף ה"א),

אפילו במקום שאמרו לא תצא ואם תצא אינה חייבת חטאת, אסורה לצאת בו לחצר. והאיש ע"י שאינו שחוי מותר. נשמענה מן הדא, רבן גמליאל ברבי ירד לטייל בתוך חצירו בשבת ומפתח של זהב בידו, וגערו בו חביריו משום תכשיט. הדא אמרה העשוי לשם תכשיט אסור. הדא אמרה העשוי לכך ולכך. הדא אמרה אחד האיש ואחד האשה. הדא אמרה אפ"ל במקום שאמרו לא תצא ואם יצתה אינה חייבת חטאת, אסורה לצאת בו לחצר. ומוכח דגזרו רבנן גם באיש, וכפרש"י.

והרא"ש (שם) כתב וז"ל,

והרז"ה דחה ראייה זו דשאני מפתח שהוא תכשיט לאיש ולאשה, הלכך לא פלוג בין איש לאשה. אבל דבר שהוא תכשיט לאיש ולאשה מותר. והרמב"ן אמר שאין דיחוי, שהרי שאל מתחלה והאיש ע"י שאינו שחוי מותר בתמיה. והשיב נשמעין מן הדא וכו' עד הדא אמרה אחד האיש ואחד האשה. אלמא שפשט לו שאלתו ששאל מתכשיט דאיש לחודיה ולא חילק. ואני אומר שחלק, כי השיב לו נשמעין מן הדא וכו' עד העשוי לתכשיט אסור. ודחה השואל מה שפשט ליה אמר זה אינו, הדא אמרת העשוי לכך ולכך, פירוש לאיש ולאשה. והדא אמרת, וזה אני אומר אחד האיש ואחד האשה.

הרי שהסכים הרא"ש לשיטת הרז"ה, ופירש כן דברי הירושלמי, דהעשוי לכך ולכך ר"ל לאיש ולאשה, ורק בזה גזרו באיש. אבל פירוש זה דוחק, כמש"כ במראה הפנים (שם), דלשון הדא אמרה בירושלמי ר"ל זאת אומרת, כמש"כ בקרבן העדה (שם). וא"כ נראה דממעשה דר"ג קמ"ל ד' דינים בזאח"ז, ואילו לפירוש הרא"ש ההדא אמרה השניה דחיה היא, והשלישית פשרה היא, דאמנם יש ראייה לאיסור עכ"פ בעשוי לאיש ולאשה, ודוחק הוא בלשון הירושלמי.

עוד כתב הרא"ש וז"ל,

וי"מ העשוי לכך ולכך, כלומר שעשוי לתכשיט ולתשמיש, כמו מפתח שפותח בו המנעול, דזה אסור בין באיש ובין באשה, דהרואה אומר לצורך תשמישו הוא מוציאו. וכ"כ רבינו שמואל הנגיד דבאיש לא שייך גזירת שליף ומחוי. ובאשכנז נהגין שעושין מפתחות ותולות הנשים אותן בצואריהם בשלשלאות של כסף או בחוטי צבעונין ויוצאין בהן.

והקרבן נתנאל (סק"ג) כתב וז"ל,

ולפי פ"י זה (וי"מ) שפיר יש ראייה מן הירושלמי דלגבי אנשים שייך שליף ומחוי. אלא שרבינו ממאן בפ"י הי"מ, וכ"כ ר"ש הנגיד, דבאיש לא שייך שליף ומחוי. והביא עוד ראייה דלא כפ"י הי"מ, דהא באשכנז נהגין שעושין מפתחות וכו' ולפי פ"י הי"מ העשוי לתכשיט ולתשמיש אסור בין באיש ובין באשה, וא"כ מפתחות של כסף עשוי לתשמיש ולתכשיט. וא"כ שלא כדין נהגין לצאת. אלא ש"מ דלא כי"מ.

ובשו"ע (שא"י) כתב וז"ל, דבר העשוי לתכשיט ולהשתמש בו, כגון מפתחות נאות של כסף כמין תכשיט, אסור, שהרואה אומר שלצורך תשמיש מוציאו. ויש מתירים אם הוא של כסף, עכ"ל. ובמ"ב (ס"ק מ"א) פירש שלשיטה א' בשו"ע, כהי"מ הנ"ל, אסור אפילו אם כונתו לתלותו על צוארו לנוי, מפני מראית העין. ולשיטה ב' פירש (ס"ק מ"ב ושעה"צ ס"ק ל"ח), דמותר כשמוציאו לשם תכשיט, דאלו הוציאו להשתמש בו בודאי אסור, וכמו שבארתי בבה"ל, עכ"ד.

ובבה"ל (ד"ה בזה) כתב וז"ל,

וכיון שהוציאו להשתמש בו, אפילו בעשויה לשם תכשיט ג"כ מתחלה, מוכח בירושלמי (ה"ג) דיש בזה חיוב חטאת. דז"ל הירושלמי שם, היתה עשויה לכך ולכך (היינו שהטבעת עשויה לשם חותם ולשם תכשיט), הוציאה לחתום בה חייב. הוציאה לשם תכשיט פטור. ואפילו אם הוציאו בפירוש לתכשיט בלבד ג"כ אסור וכו'.

נמצא, דאם הוציאה לשם תכשיט בלבד, אינו משאוי, והאיסור רק מפני מראית העין, וכשאין חשש זה מותר,

וכמפתח של כסף לשיטה ב' בשו"ע. אבל אם הוציאה לשם תשמיש, וכן אם הוציאה לתכשיט ולתשמיש, משאוי הוא, וכלשון הבה"ל דפטור רק בהוציאו בפירוש לתכשיט בלבד. וכן נראה מסברא, דאם לשם תשמיש חייב, לא מסתבר שכונה נוספת לשם תכשיט תפטור מחיוב חטאת. ומעתה מנהג בנות ישראל לצאת במפתח של כסף צע"ג, דברור דכונתן לתשמיש, לפתוח את הדלת, וא"כ לב' השיטות בשו"ע הוי משאוי ממש, וחייב ברה"ר, ואסור בכרמלית אפילו לדידן (שגיח), שהקילו רק בגזירת דלמא שלפי ומחוי, ולא במשאוי, וצ"ע. ב. וראיתי בספר מגילת ספר (סי' מ"א סק"א) שהקשה על המ"ב מהגמ' (קמז:), שהבלנים היו מביאים סדין בדרך מלבוש לבית המרחץ, ומתכוונים בהוצאתם לשם תשמיש ולא לשם מלבוש, ובכל זאת התירו להוציאם בדרך מלבוש. וגם בגמ' (קמו:), התירו להוציא בדרך מלבוש לבדים רכים העשויים לשבת עליהם, אף שמטרת ההוצאה היא בשביל שיוכל אח"כ לשבת עליהם. ונצטרך להדחק ולחלק בין מלבוש לתכשיט, דבדרך מלבוש לא מתחשבים כלל בכונתו, משא"כ בתכשיט שעשוי גם להתשמש בו, שאז כונתו היא הקובעת. ועיי"ש שיש ראייה להמ"ב מהשו"ע, דהרואה אמר דלצורך תשמישו הוא מוציא, ומשמע דאם באמת מוציא את המפתח רק לצורך תשמישו יש בזה איסור, ולכן יש גזירת הרואים. וכתב, דיש לדחות בפשיטות, דאף דלפי האמת מותר לצאת במפתחות הללו בשביל להשתמש בהם, מ"מ גוזרים מפני הטועים שאינם יודעים את האמת, והם יחשבו שבאופן כזה נחשב למשאוי, ולכן גזרו. ואף שבבלנים לא חששו לכך, מ"מ בתכשיטין היה נראה לחז"ל שיש יותר מקום לטעות ולכן גזרו, עכ"ד.

ונראה, דאדרבה, זהו דוחק, דמלשון הרא"ש והשו"ע נראה דבאמת אסור אם מוציא לשם תשמיש, וכמש"כ המ"ב, דכן משמעות גזירת הרואה אומר בכל מקום, וכגמ' (כב:), הרואה אומר לצורכו הוא דאדלקה. והחילוק שהציע בין מלבוש לתכשיט, והחשיבו לדוחק, מרווח הוא, ומתבאר מתוך דבריו (שם סק"ז), דמלבוש גמור מותר ללבושו אף אם אינו לובשו אלא משום אצולי טינוף בלבד, משא"כ כשאינו מלבוש גמור, עיי"ש. וכ"כ (סק"ו) בדרך מלבוש גמור, כבלנים שמתעטפים בכלרי נשים, שמותר אף שכונתו להוציאו ממקום למקום, ועדיף מפורפת על האגוז, שאינו דרך מלבוש גמור, עיי"ש. ולכן גם במפתח, שאינו מלבוש גמור, אסור להרא"ש ולהשו"ע כשהוציאו לשם תשמיש, דתכשיט גרע ממלבוש בזה, וכנ"ל באצולי טינוף ופורפת. וסברת החילוק היא, דהרמב"ם (יח"יז) באר שמלבוש ותכשיט טפלה לגוף האדם, וכגמ' (קמב). והגדרת מלבוש פשוטה, דר"ל כל שהוא דרך מלבוש בכלל, ואין נ"מ מהי כונתו. אבל הגדרת תכשיט היא, דבר שאינו מלבוש, ויש לו לגוף האדם צורך בו, וכמש"כ בשמירת שבת כהלכתה (פי"ח סי"א). וא"כ אם אין לגוף צורך בו, ורק מוציאו להעבירו ממקום למקום, אינו בטל לגוף האדם, ונידון כמשאוי.

אמנם לסברא זו י"ל דאם יש כונה לתכשיט וגם לתשמיש, דאינו משאוי, ודלא כנראה בבה"ל דרק לתכשיט בלבד מותר. ובבה"ל כתב, לענין שעון, דעיקרו נעשה לתשמיש, וסתמא כונת הנושא בשביל תשמיש, אלא שממילא מתקשט בו ג"כ, וראיה, דכשמתקלקל אינו נושא. ומזה נראה דכל שעיקר כונתו לתכשיט מותר, אף שאינו לשם תכשיט בלבד, כלשונו הנ"ל, וצ"ע בדעתו. ולסברא הנ"ל יתכן, דכל שכונתו לתכשיט, אף אם עיקר כונתו לתשמיש, מותר, דבטל לגוף, כיון שיש לגוף צורך בו, דהיינו להתקשט. והנה בבה"ל הוכיח מדאינו נושא כשמקולקל דעיקר כונתו לתשמיש. אך נראה דמוכח יותר מזה, היינו דכל כונתו לתשמיש. דאם יש כונה טפילה לתכשיט, עדיין יש לו להוציאו לתכשיט אף כשמקולקל. ובמפתחות של כסף, לא מצינו שאשה תצא בו בחול, או כששינו את המנעול או הדירה ואין לו שום תשמיש. וא"כ נראה דבעצם כל כונתה לתשמיש, ועושה תכשיט רק משום שעי"ז אין איסור הוצאה. ובזה נראה שבאמת יש איסור, אף לסברא הנ"ל, וק"ו להמ"ב. וא"כ הדק"ל, איך יתכן שנשים כשרות עוברות על איסור הוצאה במפתחות של כסף שדינם כמשאוי לב' השיטות בשו"ע, וכנ"ל, וצ"ע.

אמנם בתכשיטין שגזרו חז"ל דלמא שלף ומחוי, כתבו התוס' (סד: ד"ה רבי) והשו"ע (שגיח), דהנח להם לישראל, מוטב שיהיו שוגגות ולא יהיו מזידות (כגמ' קמח:). אך בפשטו כ"כ רק בצירוף הסברות האחרות, דאין לנו רה"ר וכרמלית כחצר שאינה מעורבת דמות, או דנשים שלנו יוצאות מקושטות אף בחול. ולבסוף כתבו, דאף אם סברות אלו קלושות, מ"מ מכיון שיש"א כן והנשים סומכות על סברות אלו, מוטב שיהיו שוגגות. אבל כשאין שום היתר כלל, כמשאוי, מנ"ל להניחן שוגגות, דאדרבה, נימא שיש עכ"פ ספק שיקבלו, ובזה יש להוכיחן, וכתוס' (נה. ד"ה ואע"ג), וצ"ע.

ג. ונראה, דאמנם לדעת השו"ע אין שום היתר כלל. אבל, הנח להם לישראל, אם אינן נביאות הן, בנות נביאות הן (כגמ' פסחים סו.), וסמכו על הראשונים דס"ל דכל שתכשיט הוא אינו משאוי, אף אם כונתה לתשמיש, דומיא דמלבוש, וכסברא שהציע המגילת ספר. ואף דברא"ש ושו"ע לא נראה כן, מ"מ מפשטות הירושלמי

משמע כן.

דהנה הרמב"ן והר"ן (רפ"ו) פירשו, דברה"ר גזרו גם באיש שמא יטלטלו ד"א. ושאלו בירושלמי, האם החומרא היתירה, דאף תכשיט שאם יוציאו לרה"ר יעבור רק על הגזירה הנ"ל, אסור לצאת בו לחצר, נאמרה גם באיש.

ופשטו מדר"ג, שגערו בו על הוצאת מפתח מפני שתכשיט הוא, כלומר, דבתשמיש לא גזרו בחצר (סד): דליכא למיחש שמא יצא בו, אבל לפי שהיה תכשיט גערו בו.

ודחו, דמפתח עשוי לכך ולכך, כל לתכשיט ולתשמיש, ואולי רק בזה, שיש חשש נוסף דיצא משום תשמיש, אף דלא היו גוזרין מחמתו, מ"מ חזי לאצטרופי עם החשש הגדול יותר, שיוציאו לשם תכשיט, ורק בצירוף שניהם אסור לאיש בחצר. אבל בתכשיט בלבד אולי מותר לאיש בחצר, עכ"ד. אמנם גם זה דחוק בלשון הירושלמי, דלפ"ז ההדא אמרה השניה דחיייה היא, ולא קמ"ל נוסף, וכמשכ"ל דזוהי קושית מראה הפנים על פירוש הרא"ש.

לכ"נ כפירוש קרבן העדה ופני משה שם, דקמ"ל דאע"פ שתשמיש הוא, מ"מ אסרו כיון דגם תכשיט הוא, כלומר דבתשמיש בלבד לא גזרו בחצר, שהרי לפי הרמב"ן (סד): חצר ר"ל חצר מעורבת, וה"ה בית, וכמעט א"א לגזור שלא יטייל בחצר מעורבת ושלא ילך בביתו עם תשמישיו [אמנם הגר"ז (שג:כג) כתב דאסור לטלטל שום חפץ בבית בכיסו אלא בידו. אבל הרמב"ן (שם) אסר רק דרך מלבוש, כיון דלבוש בהן בבית חוששין שמא יצא בהן לשוק, שאין דרך לפשוט, ושוכה ויוצא הוא. ולפ"ז י"ל דהדרך הוא להסיר דברים מהכיס, ולכן לא גזרו, ודו"ק].

וז"ל הפני משה (שם), ש"מ העשוי לשם תכשיט אסור, וש"מ דאף העשוי לכך ולכך אסור, שהרי המפתח עשוי נמי לפתוח בו, ומכיון שהיא של זהב עשוי נמי לתכשיט, עכ"ל. ולפ"ז מותר ללכת בביתו במפתח של ברזל באצבעו (דזהו על ידו דירושלמי, וכמש"כ הר"ן שם), דלא גזרו בתשמיש לחוד, וקמ"ל דגזרו בתשמיש ותכשיט כאחד. ולפ"ז, לענין גזירה זו, תכשיט חמור יותר מתשמיש, ולהיפך מפירוש הי"מ שברא"ש.

ובקרבן העדה הביא פירוש הרמב"ן, ופירש העשוי לשם תכשיט, אע"פ שהוא כלי אסור לצאת בו. וש"מ שאם עשוי לכלי ולתכשיט נמי אסור, דהא המפתח לפתוח נמי עשוי. וכנראה הש"מ הראשון הוא, דאף שיש לו תשמיש, מ"מ כיון שעשוי לתכשיט בלבד שפיר גזרו. וש"מ השני הוא, דאף בעשוי לשם תשמיש, דקשה לגזור עליו, וכנ"ל, מ"מ כיון דגם תכשיט הוא גזרו. ולכאורה כל זה דלא כמסקנת הרמב"ן, שמסביר הש"מ הראשון שגזרו בתכשיט גרידא, וצ"ע על הקרבן העדה, שכתב פירוש הרמב"ן ואח"כ פירש להיפך.

עכ"פ לפ"ז נראה, שאם עשוי לתשמיש ולתכשיט, א"א בשום אופן לעבור על איסור דאורייתא כשמוציאו על אצבעו או בגדו ברה"ר. דהרי כל הדיון בירושלמי הוא, אם גזרו בחצר בדבר שלכל היותר יש איסור דרבנן ברה"ר, ופשטו שאסור, ואינו גזירה לגזירה, וכמש"כ הרמב"ן. ואם בכונה לתשמיש גרידא יש איסור הוצאה דאורייתא ברה"ר, נימא דגזרו בחצר אטו איסור זה. אלא ודאי דלפירוש זה, בין להרמב"ן ובין להפני משה, כל שתכשיט הוא, אין איסור משאוי, אף במכוון רק לתשמיש, וכמו שמצינו במלבוש, וכגמ' (קמו:, קמז:): הנ"ל.

ולפ"ז ניחא מנהג נשים כשרות לצאת עם מפתח של כסף מחובר לבגדיהם כסיכה, דכיון דתכשיט הוא, אין איסור משאוי אף אם כל כונתן היא לפתוח הדלת. אמנם מדינא דגמרא אסור כמו כל תכשיט, דגזרו שמא תטלטל ד"א ברה"ר, וגזרו אף בחצר, ולהרמב"ן אף בבית, ובפרט באשה. אבל בזה י"ל דנהגו כתוס' (סד): וכשו"ע (שג:יח), וכמו שנהגו כן בתכשיט גרידא, מהטעמים הנ"ל.

ד. ועדיין צ"ע מראיית בה"ל מהירושלמי (ה"ג), דבטבעת שיש בה חותם ועשויה לכך ולכך, הוציאה לחתום בה חייב, הוציאה לשם תכשיט פטור. והנה בירושלמי (שם) סיימו, פטור אף על החותם, שאף החותם טפילה לתכשיט. ומבואר שדנים כאן, מהו העיקר ומהו הטפל בחפץ שיש בו שני חלקים, ולתירוץ זה בירושלמי כונתו קובעת.

ולתירוץ ראשון בירושלמי, ובגמ' (נט:), תלו דין הטבעת במחלוקת ר' נחמיה ורבנן, בטבעת של מתכת וחותם של עץ, או להיפך, דלר' נחמיה הלך אחר חותמה, ולכן בחותם מתכת והיא של עץ טמאה, ולהיפך טהורה. ולרבנן טבעת עיקר, והיא של עץ וחותרמה מתכת טהורה, ולהיפך טמאה. ולפ"ז לדידן דקיי"ל כרבנן, הוצאת בטבעת שיש עליה חותם פטורה, אפילו אם הוציאה לחתום בה.

אבל בגמ' (ס.) רבא ורב נחמן בר יצחק פירשו המשנה בכלים [בגמ' (נט:)], דמשמע טבעת שיש עליה חותם הוי תכשיט לאשה, ודלא כמתני' (נז.) דמשמע דחייבת [בענין אחר, ולפ"ז טבעת שיש עליה חותם אינה תכשיט לאשה, בין לרבנן בין לר' נחמיה, וחייבת. וכ"כ הרמב"ם והשו"ע (שג:י), ולא תלוי בכונתה כלל. ולפי

השעה"צ והבה"ל הנ"ל, שהשוה מפתח לטבעת שיש עליה חותם, נמצא דיש לחייב אף כשכל כונתה לתכשיט, ואילו בשו"ע (שא:יא) מוכח דזה מותר מדינא, ונחלקו רק בחשש הרוואה אומר לצורך תשמישו הוא מוציא. לכ"נ דע"כ צריך לומר כמגילת ספר (שם), דטבעת שאני מפתח, ודלא כשעה"צ ובה"ל. וטעמו כנ"ל, דכשיש לדבר שני חלקים, כונתה קובעת איזה עיקר ואיזה טפל לפי הירושלמי. ואילו במפתח, שבעצמותו הוא גם תכשיט, מותר לצאת בכל אופן. אכן ראיתי שהבבלי דלא כירושלמי שתלוי בכונה, מעולא (סב.), שבאיש טבעת שיש עליה חותם פטור, צ"ע, דשם החותם עצמו תכשיט לאיש, ופשוט שפטור אף במוציא לחתום בה. ובאמת מסקנת הבבלי (ס.) חמיר טפי מהירושלמי, דבאשה חייבת אף בכונתה לתכשיט, ודלא כמגילת ספר שכתב שאין מחלוקת בבלי וירושלמי, דאמנם עולא אינו חולק אירושלמי, אבל הגמ' (ס.) והרמב"ם והשו"ע דלא כירושלמי.

ולפ"ז יש לייזהר מאד שכל המפתח שאשה יוצאת בו יהיה עשוי כתכשיט, דאם רק ראש המפתח נעשה מכסף ובצורה של תכשיט, ושיני המפתח נעשים ממתכת רגילה וזולה ואין בו נוי, יתכן שיש לחלק המפתח ע"פ דין לשני חלקים, אחד לתכשיט ואחד לתשמיש, דקיי"ל, כטבעת שיש עליה חותם, כהגמ' (ס.) דמשאוי הוא. ויש לדחות, דטבעת וחותם ב' כלים נפרדים שנדבקו יחד, אבל במפתח הכל דבר אחד. אך אם נעשה חלק התכשיט בנפרד, והמפתח נדבק בו אח"כ, לכאורה דומה לטבעת שיש עליה חותם, ואדרבה, אסור כמשאוי אף אם כל כונתה לתכשיט, וכטבעת שיש עליה חותם.

והנה הטור (ס' י"א) כתב שיטת הי"מ, דמפתח נאה של כסף אסור שהרוואה אומר לצורך תשמיש הוא מוציא. וה"ר מאיר מרוטנבורג התירו וכו'. וצ"ע, דמהר"ם התיר רק בתפור לחגורתו, וכמבואר במרדכי (סי' ש"נ), כי בטל לחגורה ונידון כחלק ממלבוש. ואין זה ענין לב' השיטות ברא"ש שנחלקו באופן שאינו בטל לבגד, דאינו קבוע שם, ומהדקת המפתח לכל בגד שלובשת ומסירתו ומהדקתו לבגד אחר. וע"ק, דהטור בקצור פסקי הרא"ש (שם) כתב דלתכשיט ולתשמיש אסור, וכהי"מ, ודלא כק"נ (הנ"ל) שכתב דהרא"ש חולק על הי"מ. לכ"נ דהטור פירש דברי הרא"ש כהדרישה (ס"ק י"ג), שלתשמיש ולתכשיט אסור, וכהי"מ ודלא כהק"נ (הנ"ל) שהרא"ש חולק על הי"מ לדינא. ומנהג אשכנז מותר כי המפתח תלוי בשלשלת של כסף ובטל לו, וכמש"כ מהר"ם בקבוע בחגורה. והטור סמך על מש"כ אח"כ, בשם הסמ"ק, דמותר רק ברצועה מובלעת בתוך יד של המפתח, ובתלוי בשלשלת נחלקו, וכל זה מדין ביטול לרצועה או לשלשלת. ומסיק "ודעת א"א (הרא"ש) ז"ל להתיר, "כל מדין ביטול, וכמש"כ בדרישה (שם).

ובב"י כתב ג' שיטות במפתח הקבוע בחגורה, דלהרשב"א אסור, ע"פ פירושו בגמ' (קלט:), דאין ביטול לבגד אא"כ קבוע שם לתשמיש לבגד, וכאן אינו משמש לחגורה. ולמהרי"ל מותר, ולמהר"ם מותר בשל כסף ואסור בשל ברזל. והרמ"א כתב שיטת מהר"ם ומהרי"ל ולא הכריע, אבל לא קיי"ל כהרשב"א, וכמש"כ (סע' כ"ג), דמטפחת שמקנחין בו האף מותר לצאת בו אם מחובר לכסות. ובמ"ב (ס"ק מ"ה) באר שיטת מהרי"ל, דעשוי כעין זינק"ל מותר, דר"ל אבזם שתחוב לחור של החגורה, וכפי' פמ"ג ומחה"ש. וצ"ע, דמהרי"ל מתיר זינק"ל כי חשיב כמו תכשיט דחגור, וכזגים שארוגים בכסות (נח.), וכל זה בנוי בעלמא שקבוע בחגורה. אבל אם משמש לחגורה כאבזם, מותר לכו"ע, וכמש"כ בשש"כ (סמ"ח והערות שם), וצ"ע.

[*] המשך של דברי המחבר, בית יצחק כרך ל"ג.